

3. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia. (1984, December 7). [Code of Ukraine on administrative offenses]. *Zakon № 8073-X*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. (2001, April 5). [Criminal codex of Ukraine]. *Zakon № 2341-III*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
5. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia dosudovoho rozsliduvannia okremykh katehorii kryminalnykh pravoporushen. (2018, November 22). [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the simplification of pre-trial investigation of certain categories of criminal offenses]. *Zakon Ukrainy № № 2617 – VIII*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii reahuvannia na zaiavy ta povidomlennia pro kryminalni, administratyvni pravoporushennia abo podii ta operatyvnoho informuvannia v orhanakh (pidrozdilakh) Natsionalnoi politsii Ukrainy». (2018, March 28). [On the approval of the Instructions on the organization of response to applications and reports on criminal, administrative offenses or events and operational information in the bodies (subdivisions) of the National Police of Ukraine"]. *Nakaz № 111*. (vtratyv chynnist Nakaz MVS Ukrainy vid 27.04.2020. № 357) Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18#Text> [in Ukrainian].
7. Pro orhanizatsiiu reahuvannia na povidomlennia pro kryminalni pravoporushennia, inshi pravoporushennia, nadzvychaini situatsii ta inshi podii ta zabezpechennia operatyvnoho informuvannia v orhanakh i pidrozdilakh vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2012, October 22). *Nakaz MVS Ukrainy №940*. (vtratyv chynnist Nakaz MVS Ukrainy vid 16.02.2018. № 111). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-13#Text> [in Ukrainian].
8. Instruksiia pro operatyvne informuvannia v orhanakh i pidrozdilakh vnutrishnikh sprav, vnutrishnikh viiskakh ta navchalnykh zakladakh MVS Ukrainy. (2018, February 16). [Instructions on operational information in bodies and divisions of internal affairs, internal troops and educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Nakaz MVS Ukrainy №940*. (vtratyv chynnist Nakaz MVS Ukrainy vid 16.02.2018. № 111). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-13#n4> [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia Pereliku pravoporushen ta podii, informatsiia pro yaki podaietsia do tsentralnogo orhanu upravlinnia politsii, holovnykh upravlin Natsionalnoi politsii v Avtonomnii Respublitsi Krym ta m. Sevastopoli, oblastiakh ta m. Kyievi». (2018, July 4). [On the approval of the List of offenses and events, information about which is submitted to the central police management body, the main offices of the National Police in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, the regions and the city of Kyiv."]. *Nakaz NPU №645*. Retrieved from: <https://bit.ly/3VJKXL4> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 8.11.2023

УДК 343.121

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-231-235

Шатрава Сергій Олександрович,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування

Харківського національного університету внутрішніх справ

e-mail: sergshatrava@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7072-961X>

Джафарова Олена В'ячеславівна,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри поліцейської діяльності

та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

e-mail: olenadzharafarova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4201-0218>

УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У даній роботі розглядається роль захисника в контексті кримінального провадження, акцентуючи увагу на теоретичних завданнях та практичних аспектах їх застосування в сучасній юридичній практиці. Висвітлюються ключові

Випуск 15. 2023

© С.О.Шатрава, О.В.Джафарова, 2023

принципи діяльності захисника, його правові положення та функції, які він виконує щоб забезпечити захист прав і свобод осіб, залучених до кримінального процесу. Особливо увага приділяється аналізу нормативно-правової бази, яка регулює діяльність захисника, та впливу міжнародних стандартів на формування вітчизняної правової системи. Розкриваються складності та виклики, з якими стикаються захисники у своїй діяльності, включаючи обмежений доступ до матеріалів справи, труднощі у спілкуванні з клієнтами, збір та аналіз доказів, а також психологічні аспекти роботи в умовах високого емоційного тиску. Ця робота підкреслює значення ефективного захисту в кримінальному процесі як основи забезпечення справедливого судочинства та відповідності процесуального провадження вимогам закону та прав людини. Висновки, представлені в роботі, мають на меті сприяти подальшому розвитку юридичної науки в області кримінального процесу та покращенню практики застосування законодавства, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності захисту та захисту прав осіб у кримінальному процесі.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, захисник, захист, представник, потерпілий, заявник, свідок, захист (забезпечення) прав, свобод і законних інтересів, кваліфікована правнича допомога, кримінальне провадження, міжнародні стандарти, права та свободи, справедливе судочинство.

Dzhafarova O., Shatrava S. PARTICIPATION OF DEFENSE COUNSEL IN CRIMINAL PROCEEDINGS: ISSUES OF THEORY AND PRACTICE

This paper examines in detail the role of defense counsel in the context of criminal proceedings, focusing on theoretical tasks and practical aspects of their application in modern legal practice. The author highlights the key principles of defense counsel's activities, their legal provisions and the functions they perform to ensure the protection of the rights and freedoms of persons involved in criminal proceedings. Particular attention is paid to the analysis of the legal framework governing the activities of a defense counsel and the impact of international standards on the formation of the national legal system. The author reveals the difficulties and challenges faced by defense counsels in their work, including limited access to case files, difficulties in communicating with clients, collecting and analyzing evidence, and psychological aspects of working under high emotional pressure. This paper emphasizes the importance of effective defense in criminal proceedings as a basis for ensuring fair trial and compliance of the proceedings with the law and human rights. The conclusions presented in this work are intended to contribute to the further development of legal science in the field of criminal law and improve the practice of applying legislation, which, in turn, will contribute to the effectiveness of defense and protection of human rights in criminal proceedings.

Key words: lawyer, advocacy, defender, protection, representative, victim, applicant, witness, protection (ensurement) of rights, freedoms and legal interests, qualified legal assistance, criminal proceedings, international standards, rights and freedoms, fair trial.

Постановка проблеми. У сучасній системі кримінального правосуддя, фігура захисника займає ключове місце, відіграючи роль не тільки захисника інтересів підозрюваного або обвинуваченого, але й діючи як фундаментальний елемент забезпечення правосуддя та балансу в процесі. Право на захист є одним з основоположних прав людини, визнаним міжнародними нормами та національними законодавствами, що підкреслює значення ролі захисника в кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Варто звернути увагу, що питанням участі захисника в кримінальному провадженні приділено увагу вчених, зокрема: С.Є. Абламський «Участь захисника у спеціальному досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень» (2021), Є.В. Діденко «Забезпечення прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному процесі» (2013), В.В. Єрохін, О.О. Юхно «Захисник як учасник кримінального провадження» (2018), В.М. Кіяниця, К.О. Гунько «Щодо участі захисника у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування» (2023), В.П. Машика «Роль захисника у здійсненні представництва в кримінальному провадженні» (2019), О.В. Мартовицька «Повноваження захисника при наданні правничої допомоги іншим учасникам кримінального провадження», І.О. Нечаєва «Проблемні питання процесуального статусу захисника в досудовому розслідуванні» тощо. В той же час, залишаються питання, які потребують вирішення в межах наукової праці.

Мета статті постає в з'ясуванні участі захисника у кримінальному провадженні спрямованому на забезпечення належних умов для здійснення захисту, включаючи взаємодію з клієнтом, та протидія неправомірному тиску на захисників, що становить ключову роль у забезпеченні законності та справедливості кримінального судочинства в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичні засади участі захисника в кримінальному процесі обумовлені потребою забезпечення справедливого, прозорого та ефективного процесу, де права та свободи кожного індивіда захищені відповідно до закону. Участь захисника в кримінальному провадженні базується на принципі рівності сторін, що передбачає забезпечення рівних можливостей для обвинувачення та захисту викладати свої аргументи, надавати докази та брати участь у процесуальних діях [1]. Цей принцип є основою для створення умов, при яких захисник може ефективно виконувати свої обов'язки, забезпечуючи тим самим захист прав і законних інтересів свого клієнта. Захисник виступає як посередник між державою та індивідом, надаючи останньому професійну юридичну допомогу та підтримку. Його роль розглядається не тільки як представництво інтересів підозрюваного або обвинуваченого в суді та інших інстанціях, але й як забезпечення дотримання процесуальних гарантій та захисту прав людини [2]. Захисник відіграє вирішальну роль у виявленні та оскарженні процесуальних порушень, зловживань та неправомірних дій з боку правоохоронних органів, сприяючи тим самим підвищенню довіри до судової системи та зміцненню правової держави.

Важливим аспектом участі захисника в кримінальному процесі є його здатність забезпечувати компетентний юридичний аналіз пред'явлених звинувачень, складання обґрунтованих та ефективних

стратегій захисту, здійснення критичного аналізу зібраних доказів, а також підготовку та подання процесуальних документів, що сприяють захисту прав обвинуваченого або підозрюваного. Захисник виступає як ключовий учасник судових дебатів, де він має можливість аргументовано викладати позицію захисту, висувати заперечення проти доказів обвинувачення, а також запрошувати та допитувати свідків [3]. Необхідність забезпечення високого рівня професіоналізму та етичності серед захисників є ще одним важливим аспектом, що впливає на ефективність кримінального провадження. Професійні стандарти та етичні норми, яких мають дотримуватися захисники, відіграють ключову роль у підтримці високого рівня довіри до судової системи та адвокатури загалом. Вони сприяють забезпеченню прозорості, чесності та справедливості в кримінальному судочинстві, запобігаючи будь-яким проявам зловживань, неправомірного впливу або корупції. У сукупності, теоретичні засади участі захисника в кримінальному провадженні підкреслюють важливість цієї ролі у забезпеченні прав і свобод індивіда, захисту його законних інтересів та підтримці основ демократичної правової держави.

Отже, здатність захисника ефективно виконувати свої обов'язки, дотримуючись при цьому високих професійних та етичних стандартів, є ключовою для справедливого та ефективного кримінального процесу.

Практичні аспекти участі захисника в кримінальному провадженні охоплюють широкий спектр діяльності, що вимагає від адвоката не лише глибоких знань законодавства, але й вміння ефективно застосовувати ці знання на практиці для захисту прав та інтересів свого клієнта. У реальному судовому процесі роль захисника стає вирішальною у формуванні стратегії захисту, зборі та аналізі доказів, підготовці процесуальних документів, взаємодії з клієнтом, свідками, експертами та правоохоронними органами, а також у представленні інтересів обвинуваченого чи підозрюваного у судових засіданнях [3]. На практиці захисник розпочинає свою роботу з детального вивчення матеріалів справи, оцінки обставин і фактів, на яких базується обвинувачення, і формування стратегії захисту. Цей процес включає аналіз законодавства, прецедентного права, збір додаткових доказів, які можуть спростувати звинувачення або зменшити ступінь відповідальності клієнта [4]. Захисник проводить зустрічі з клієнтом, щоб обговорити деталі справи, розробити лінію захисту та підготувати клієнта до можливих допитів та судових засідань. Важливою частиною роботи захисника є взаємодія зі свідками та експертами. Адвокат визначає, які свідчення та експертні висновки можуть бути корисними для справи, організовує їх допити та готує до них, а також оскаржує недостовірні або сумнівні свідчення та висновки, надані з боку обвинувачення. Процесуальні документи, які готує захисник, є ключовими у процесі кримінального провадження. Це включає складання заперечень проти обвинувачення, клопотань про відвід суддів, прокурорів, запитів на додаткове розслідування, клопотань про залучення або відхилення доказів. Кожен з цих документів вимагає від адвоката не тільки глибокого розуміння права, але й уміння аргументовано викладати свою позицію, переконливо обґрунтовувати свої вимоги та застосовувати норми права до конкретних обставин справи [5]. Під час судових засідань захисник активно бере участь у процесі, представляючи інтереси свого клієнта, виступаючи з процесуальними заявами, задаючи питання свідкам, беручи участь у дебатах [6]. Саме тут важливою стає здатність адвоката до публічних виступів, вміння логічно, послідовно та переконливо аргументувати свою позицію, застосовувати тактику та стратегію захисту, розроблену на попередніх етапах справи. Захисник також виконує важливу роль у післясудовій фазі, допомагаючи клієнту у виконанні судового рішення, поданні апеляційних або касаційних скарг у випадку незгоди з вердиктом суду. В цьому контексті адвокат аналізує можливість для перегляду справи, підготовки та подання необхідних документів до вищестоящих судових інстанцій.

Практична діяльність захисника в кримінальному провадженні є комплексною та багатогранною, вимагаючи від нього не лише юридичних знань, але й стратегічного мислення, психологічних навичок, уміння працювати з людьми, а також високої професійної етики.

Проблемні питання, пов'язані з участю захисника в кримінальному провадженні, є важливим аспектом, що вимагає уваги як від правозахисних організацій, так і від законодавчої влади [7]. Ці проблеми охоплюють широкий спектр питань, від обмеженого доступу до матеріалів справи до труднощів у забезпеченні ефективного захисту через недоліки у законодавстві та практиці його застосування. Шляхи вирішення цих проблем потребують комплексного підходу, що включає законодавчі зміни, підвищення професійних стандартів адвокатури та вдосконалення судової практики. Однією з головних проблем є обмежений доступ захисника до матеріалів кримінальної справи на ранніх стадіях розслідування. Це ставить під загрозу принцип рівності сторін та може призвести до порушення права на справедливий суд. Вирішення цієї проблеми може полягати в удосконаленні законодавчих норм, які б гарантували захиснику право на доступ до всіх матеріалів справи з моменту взяття на облік кримінального провадження. Іншою важливою проблемою є відсутність ефективних механізмів контролю за дотриманням прав обвинуваченого та захисника. Це включає випадки неправомірного тиску на захисника, обмеження його діяльності або недопуск до клієнта. Шляхи вирішення можуть включати введення суворіших санкцій за порушення прав захисника, а також зміцнення гарантій незалежності адвокатської діяльності [7]. Проблема недостатньої кваліфікації та професійної підготовки захисників також має значний вплив на ефективність кримінального провадження. Вирішити її можна шляхом реформування системи освіти та підвищення кваліфікації адвокатів, введення обов'язкових програм підвищення кваліфікації з акцентом на практичних навичках та етиці. Крім того, існує проблема недосконалості законодавства, яке не завжди враховує всі аспекти та особливості сучасних

кримінальних проваджень. Законодавчі зміни, спрямовані на усунення прогалин у законі та адаптацію норм до потреб сучасного суспільства та міжнародних стандартів, можуть значно покращити ситуацію. Важливим аспектом є також забезпечення прозорості та відкритості кримінального провадження [6]. Це можна досягти за допомогою використання сучасних технологій для забезпечення доступу до судових засідань, рішень та матеріалів справи широкому колу осіб, що сприятиме збільшенню довіри до судової системи та зменшенню корупційних ризиків. Реформування кримінального провадження з метою вирішення вищезазначених проблем вимагає злагоджених зусиль усіх гілок влади, а також активної участі громадськості та професійних асоціацій. Тільки комплексний підхід та взаємодія всіх зацікавлених сторін дозволять досягти значного прогресу в забезпеченні прав та свобод осіб у кримінальному процесі [7].

У контексті розгляду проблемних питань, пов'язаних із участю захисника в кримінальному провадженні, необхідно звернути увагу на важливість забезпечення балансу між правами захисту та необхідністю ефективного розслідування. Виникає нагальна потреба у вдосконаленні механізмів, що забезпечують цей баланс, зокрема через перегляд норм, які регулюють збір та використання доказів, доступ до яких може бути обмеженим для захисника [7]. Розробка та впровадження чітких правил, що забезпечують об'єктивність та неупередженість при зборі доказів, стане кроком до зміцнення правової держави та захисту основоположних прав людини. Значна увага має бути приділена також питанню незалежності судової системи та її ролі у забезпеченні ефективної участі захисника в кримінальному процесі. Суди мають відігравати ключову роль у захисті прав та законних інтересів обвинуваченого, забезпечуючи справедливий розгляд справи та відновлення порушених прав. Підвищення кваліфікації суддів, особливо в частині застосування норм міжнародного права та європейських стандартів у сфері захисту прав людини, є важливим аспектом, що сприятиме покращенню якості судочинства [8]. Не менш важливим є забезпечення відкритості та прозорості кримінального процесу. Громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів та судової системи може відіграти значну роль у попередженні порушень прав захисника та обвинуваченого. Розширення доступу до судових засідань, використання сучасних інформаційних технологій для трансляції засідань онлайн, забезпечення вільного доступу до судових рішень є кроками на шляху до збільшення довіри громадськості до судової системи. Важливим аспектом є також сприяння розвитку адвокатури як незалежної, високопрофесійної гілки юридичної професії. Забезпечення незалежності адвокатської діяльності, захист адвокатів від будь-яких форм тиску та втручання у їхню професійну діяльність, підвищення стандартів професійної етики є ключовими елементами, що сприятимуть підвищенню якості правової допомоги та захисту прав людини в кримінальному процесі [9].

Таким чином, вирішення проблемних питань, пов'язаних з участю захисника в кримінальному провадженні, вимагає комплексного підходу, що включає законодавчі, інституційні та професійні зміни. Тільки шляхом спільних зусиль всіх зацікавлених сторін можна досягти значного прогресу у забезпеченні ефективного захисту прав та свобод учасників кримінального процесу.

Висновки. Отже, роль захисника в кримінальному провадженні є визначальною для забезпечення принципів справедливості, рівності сторін та захисту прав та свобод людини. Участь кваліфікованого захисника в процесі не лише сприяє ефективному захисту інтересів обвинуваченого чи підозрюваного, але й відіграє ключову роль у забезпеченні законності та справедливості кримінального судочинства в цілому. Аналіз теоретичних засад та практичного застосування показує, що, незважаючи на наявність законодавчо закріплених гарантій, на практиці захисники стикаються з низкою проблем, які ускладнюють реалізацію їхніх повноважень та обмежують можливість для надання ефективної правової допомоги. Проблема доступу до матеріалів справи, забезпечення належних умов для здійснення захисту, включаючи взаємодію з клієнтом, та протидія неправомірному тиску на захисників вимагає системних змін, зокрема перегляду законодавства та покращення правозастосовної практики. Вирішення цих питань має стати пріоритетом для законодавчої та виконавчої влади, а також для судової системи, щоб забезпечити дотримання міжнародних стандартів прав людини та підвищити довіру суспільства до механізмів кримінальної юстиції. Крім того, нагальною є потреба в підвищенні професійного рівня захисників через реформування системи освіти та підготовки адвокатів, введення обов'язкових програм підвищення кваліфікації, що відповідають сучасним вимогам та викликам. Також необхідно зміцнювати інституційну незалежність адвокатури, щоб адвокати могли виконувати свої обов'язки без страху перед можливими репресіями.

Враховуючи викладене, стає зрозумілим, що успіх кримінального провадження в значній мірі залежить від забезпечення умов для ефективної участі захисника. Це передбачає не тільки законодавче врегулювання їхньої діяльності, але й створення реальних гарантій для їх застосування на практиці. Розвиток демократичного суспільства, повага до прав людини та забезпечення високих стандартів правосуддя неможливі без ефективної та незалежної системи кримінального захисту, яка є ключовою ланкою в механізмі захисту основоположних прав і свобод кожної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Використання спеціальних знань під час розслідування несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку: метод. рек. / С.С. Охріменко, О. С. Тарасенко, О. М. Стрільців. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 74 с.
2. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розповсюдженням в мережі Інтернет забороненого контенту: метод. рек. / О. С. Тарасенко, О. М. Стрільців, О. О. Волков та ін.; за

заг. ред. Ю. Ю. Орлова. Київ: ГСУ, Нац. акад. внутр. справ, 2016. 78 с.

3. Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань у досудовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2006. 180 с.

4. Пашнев Д. В., Рудик М. В. Особливості виявлення та кримінально-правова кваліфікація злочинів, що посягають на комп'ютерну інформацію з обмеженим доступом. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/19906/%CF>

5. Захарова О. В. Особливості проведення огляду, вилученої комп'ютерної техніки під час розслідування комп'ютерних злочинів. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzlubp_2011_7_53.pdf.

6. Рекомендації щодо особливостей досудового розслідування та процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені з використанням електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. URL: https://www.gp.gov.ua/userfiles/metodichka_Kiber_11_07_17.doc.

7. Пашнев Д. В. Особливості виявлення і фіксації криміналістично значимої комп'ютерної інформації при розслідуванні злочинів. *Право і безпека*. 2003. № 1. С. 108–111.

8. Карпінська Н., Крикунов О. Окремі питання проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи у кримінальному судочинстві. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 140–144.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13 квітня 2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

REFERENCES:

1. Vykorystannya spetsial'nykh znan' pid chas rozsliduvannya nesanktsionovanoho vtruchannya v robotu EOM (komp'yuteriv), avtomatyzovanykh system, komp'yuternykh merezh chy merezh elektrosv'yazku [Use of special knowledge during the investigation of unauthorized interference in the operation of computers (computers), automated systems, computer networks or telecommunication networks]: metod. rek. / S.S. Okhrimenko, O. S. Tarasenko, O. M. Stril'tsiv. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2017. 74 s. [in Ukrainian].

2. Osoblyvosti rozsliduvannya kryminal'nykh pravoporushen', pov'yazanykh iz rozpovsyudzhennyam v merezhi Internet zaboronеноho kontentu [Peculiarities of the investigation of criminal offenses related to the distribution of prohibited content on the Internet]: metod. rek. / O. S. Tarasenko, O. M. Stril'tsiv, O. O. Volkov ta in.; za zah. red. YU. YU. Orlova. Kyiv: HSU, Nats. akad. vnutr. sprav, 2016. 78 s. [in Ukrainian].

3. Revaka, V. M. (2006). Formy vykorystannya spetsial'nykh piznan' u dosudovomu provadzhenni [Forms of using special knowledge in pre-trial proceedings] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 180 s. [in Ukrainian].

4. Pashnyev, D. V., Rudyk, M. V. Osoblyvosti vyyavlennya ta kryminal'no-pravova kvalifikatsiya zlochyniv, shcho posyahayut' na komp'yuternu informatsiyu z obmezhenym dostupom [Peculiarities of detection and criminal-legal qualification of crimes that encroach on computer information with limited access]. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/19906/%CF>. [in Ukrainian].

5. Zakharova, O. V. Osoblyvosti provedennya ohlyadu, vyluchenoyi komp'yuternoyi tekhniky pid chas rozsliduvannya komp'yuternykh zlochyniv [Zakharova Peculiarities of examination of seized computer equipment during the investigation of computer crimes]. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzlubp_2011_7_53.pdf. [in Ukrainian].

6. Rekomendatsiyi shchodo osoblyvostey dosudovoho rozsliduvannya ta protsesual'noho kerivnytstva u kryminal'nykh provadzhennyakh pro zlochyny, vchyneni z vykorystannyam elektronno-obchyslyval'nykh mashyn (komp'yuteriv), system ta komp'yuternykh merezh i merezh elektrosv'yazku [Recommendations regarding the peculiarities of pre-trial investigation and procedural guidance in criminal proceedings about crimes committed with the use of electronic computing machines (computers), systems and computer networks and telecommunication networks]. URL: https://www.gp.gov.ua/userfiles/metodichka_Kiber_11_07_17.doc. [in Ukrainian].

7. Pashnyev, D. V. (2003). Osoblyvosti vyyavlennya i fiksatsiyi kryminalistychno znachymoyi komp'yuternoyi informatsiyi pry rozsliduvanni zlochyniv [Peculiarities of detection and recording of forensically significant computer information during the investigation of crimes]. *Pravo i bezpeka*. № 1. S. 108–111. [in Ukrainian].

8. Karpins'ka, N., Krykunov, O. (2017). Okremi pytannya provedennya sudovoyi komp'yuterno-tekhnichnoyi ekspertyzy u kryminal'nomu sudochynstvi [Separate issues of forensic computer-technical examination in criminal proceedings]. *Istoryko-pravovyy chasopys*. № 1 (9). S. 140–144. [in Ukrainian].

9. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrainy (2012, 13 kvitnya) : Zakon № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 8.11.2023